

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ЦЕНТР ЗАОЧНОЇ ФОРМИ НАВЧАННЯ
КАФЕДРА ФІНАНСІВ

РЕФЕРАТ

кваліфікаційної роботи

на здобуття освітнього ступення магістра

зі спеціальності «Фінанси, банківська справа та страхування»

за магістерською програмою професійного спрямування

Державні та муніципальні фінанси

**на тему: «ДЕРЖАВНИЙ БОРГ УКРАЇНИ: МЕХАНІЗМ УПРАВЛІННЯ ТА
ОБСЛУГОВУВАННЯ»**

Виконавець

Студентка ЦЗФН

Стовпак Ольга Олегівна

(прізвище, ім'я, по батькові) /підпис/

Науковий керівник

к.е.н., ст. викладач

Коцюрубенко Ганна Миколаївна

(прізвище, ім'я, по батькові) /підпис/

Одеса 2017

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми обумовлюється тим, що проблема державного боргу та пов'язаних з ним наслідків є досить актуальними для України. Значний обсяг державного боргу який сформувався за період незалежності негативно впливає на економічну ситуацію в країні, а обслуговування боргових зобов'язань створює навантаження на державний бюджет. Вирішення проблеми залежності держави від запозичень, а також пошук альтернативних шляхів залучення коштів являється першочерговим завданням боргової політики України.

Мета дослідження полягає у дослідженні основних тенденцій та специфічних особливостей формування державного боргу України, а також розробки рекомендацій щодо удосконалення механізму його управління та обслуговування.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити наступні задачі:

- 1) дослідити економічну сутність та класифікацію державного боргу;
- 2) розкрити сутність та нормативно-правове забезпечення механізму управління та обслуговування державного боргу;
- 3) провести моніторинг показників боргової стійкості в Україні;
- 4) оцінити стан формування та обслуговування державного боргу в Україні;
- 5) виявити вплив дефіциту бюджету на стан формування державного боргу;
- 6) узагальнити світовий досвід щодо управління державним боргом;
- 7) обґрунтувати пропозиції щодо напрямків удосконалення механізму управління та обслуговування державного боргу в Україні.

Об'єктом дослідження є процес управління та обслуговування державного боргу України.

Предметом дослідження є економічні відносини, які утворюються між державою та її кредиторами, в результаті чого формується державний борг та здійснюється його управління і обслуговування, а об'єктом є процес управління та обслуговування державного боргу України.

Методи дослідження. Методологічну основу дипломної роботи складає діалектичний метод наукового пізнання, системний та комплексний підходи до вивчення теоретичних аспектів утворення та управління державним боргом, у межах якого, в роботі використовуються методи аналізу та синтезу, статистичні прийоми групування, метод графічного зображення.

Інформаційна база дослідження. Законодавчі та нормативні акти України, які регламентують існуючу систему державного боргу, матеріали Міністерства фінансів України, Державного комітету статистики України, дані статистичних щорічників та інформаційно-аналітичних бюлетенів, наукова монографічна література, статті вітчизняних та зарубіжних вчених тощо.

Структура та обсяг роботи. Кваліфікаційна робота магістра складається зі вступу, трьох розділів, висновків і списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи 91 сторінках. Робота містить 8 таблиць і 5 рисунків, список використаних джерел, що включає 57 найменувань на 5 сторінках.

Публікації. За результатами виконання кваліфікаційної роботи магістра опубліковано 1 статтю: «Державний борг України: проблематика управління та обслуговування», яка опублікована у студентському збірнику кафедри фінансів, освітлені під час участі у студентській науково-практичній конференції «Фінансові аспекти розвитку держави, регіонів та суб'єктів господарювання: сучасний стан та перспективи» (ОНЕУ, 20-24 листопада 2017 року).

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У першому розділі «**Теоретичні засади механізму управління та обслуговування державного боргу**» сформовано дефініцію державного боргу, визначено економічну сутність та класифікацію державного боргу, розглянуто механізм управління та обслуговування державного боргу, досліджені теоретичні аспекти державного боргу, розглянуто нормативно-правове забезпечення механізму управління та обслуговування державного боргу.

У другому розділі «**Практика та проблематика управління та обслуговування державним боргом в Україні**» проведено моніторинг показників боргової стійкості в Україні, оцінений стан формування та обслуговування державного боргу України, проаналізовані і охарактеризовані особливості державного боргу в Україні, проведений аналіз дефіциту бюджету як передумови формування державного боргу.

У третьому розділі «**Напрямки удосконалення механізму управління та обслуговування державного боргу в Україні**» запропонований світовий досвід управління державним боргом, наведені напрямки удосконалення ефективності механізму управління державного боргу, надані практичні рекомендації щодо оптимізації управління державним боргом в Україні, запропоновані шляхи зменшення дефіциту державного боргу України.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження дозволило зробити висновки, основні з яких такі:

1. Державний борг – це загальна сума непогашеної заборгованості держави, як за внутрішніми так і зовнішніми запозиченнями, а також наданими гарантіями. Економічна сутність державного боргу виявляється через такі його функції, як фіскальна та регулююча. Державний борг складається з двох частин залежно від сфери розміщення, а саме внутрішнього та зовнішнього боргу. Крім того, класифікувати державний борг можливо за наступними ознаками: ступеню охоплення державних боргових зобов'язань; позиція уряду держави щодо накопичення державного боргу; обов'язків держави перед суб'єктами економіки; форма залучення коштів; залежно від джерел, із яких здійснюються запозичення; за валютою залучення; залежно від терміну залучення коштів.

2. Обслуговування державного боргу – це комплекс заходів з погашення позик, виплати процентів по них, уточнення і зміни умов погашення випущених позик.

Управління державним боргом – це сукупність заходів держави з виплати відсоткових доходів кредиторам і погашення позик, зміни умов уже випущених

позик, визначення умов і випуску нових позик. Проблема управління державним боргом полягає в забезпечення платоспроможності держави, реальних джерел погашення державного боргу. Під час управління державним боргом, передусім зовнішнім, треба шукати варіанти, які б мінімізували втрати для держави і населення.

Фінансова діяльність держави – це засіб для її існування та розвитку. В силу певних обставин, не обов'язково надзвичайних, держава утворює борг, який повинна обслуговувати, погашати та здійснювати управління ним. Без сумніву, тенденції законодавчого та нормативно-правового регулювання формуються під впливом положень основного закону.

До правових принципів безпосередньо у сфері формування, обслуговування, погашення та управління державним боргом належать:

- а) загальні правові принципи, що можуть бути відображені у Конституції, які впливають на виникнення та перебіг відносин у сфері державного боргу;
- б) галузеві – фінансово-правові принципи;
- в) інституційні принципи державного та муніципального боргу.

3. Одним із ключових показників боргової стійкості країни, що характеризує рівень боргового навантаження на економіку держави та її платоспроможність є відношення загальної суми зовнішнього боргу до валового внутрішнього продукту, що визначає можливість країни без особливих труднощів обслуговувати свій зовнішній борг. Граничне значення якого встановлено на рівні 50 %.

Аналіз стану боргової сфери дає підстави стверджувати, що характерним викликом останніх років стала тенденція до надмірного зростання рівня боргового навантаження: якщо у 2012 році рівень зовнішнього боргу до валового внутрішнього продукту складав 14,82 %, у 2013 році рівень боргу складав 15,34 % ВВП, то в 2014 році відповідний показник був 31,02 %, а за підсумками 2015 року сягнув по відношенню до ВВП 47,16 % та майже наблизився до порогового значення 50 %, це означало, що Україна майже не може обслуговувати свій зовнішній борг. У 2016 році зовнішній державний борг по відношенню до ВВП становив 43,7 %.

4. Загалом державний та гарантований державою борг зріс у 4,3 рази у гривневому еквіваленті (з 515,5 млрд.грн. у 2012 році до 2227,1 млрд.грн у 2016 році) і майже у 1,4 разів у дол. США (з 66,2 млрд.дол. у 2012 році до 92,8 млрд.дол. у 2016 році).

Тенденцією, абсолютно без винятків, можна вважати щорічне зростання державного та гарантованого боргу України. Роками найбільш інтенсивного боргового зростання можна назвати 2014-2015 рр., які характеризуються наслідками загострення економічної нестабільності країни внаслідок високих валютних ризиків запозичень та значного боргового навантаження на бюджет.

Зазначимо, що відповідно до структури державного боргу України гарантований борг має загальну тенденцію до скорочення. Це може свідчити про зниження боргової ліквідності держави, що означає не здатність країни відповісти за своїми борговими зобов'язаннями у разі настання дефолту.

У такому стані Україна приходить до кардинального повороту в економічній політиці, в тому числі і в фінансово-економічній сфері, після зміни влади внаслідок трагічних подій зими 2014 року. 2016 рік знаменуються найгіршими та найгострішими для національної економіки. Результатами різкого зростання дефіциту бюджету та нарощення боргових зобов'язань у літку 2015 року мав стати технічний дефолт. У даному випадку фінансовим помічником виступив МВФ з метою підтримання української економіки, адже

обвал хоча б однієї економіки може стати наслідком негативних зрушень у міжнародному масштабі. Рівень державного боргу у 2016 році, який складає 93,4 % від номінального ВВП – рекордний показник для України за усі роки незалежності.

5. Протягом останніх років в Україні зберігається дефіцит державного бюджету, який, у першу чергу, зумовлений недостатніми надходженнями, викликаними економічною кризою та нестабільною політичною ситуацією в країні. Найбільшу суму дефіциту державного бюджету отримано у 2014 році, що свідчить про неефективну політику щодо управління формуванням доходів та видатків бюджету. Дещо менший дефіцит державного бюджету спостерігався в 2015 році, проте в 2016 році знову відбувається зростання його суми.

Дефіцит державного бюджету у 2016 році склав 70,1 млрд. грн., що становить 83,8 % граничного обсягу встановленого Законом про Державний бюджет України на 2016 рік. Порівняно з 2015 роком дефіцит державного бюджету збільшився на 24,9 млрд. грн. У 2016 році бюджетно-податкова політика набула стимулюючого характеру і зробила свій внесок у відновлення економічного зростання в країні.

Протягом останніх 2 років доходи бюджету зростають разом із дефіцитом бюджету, причому останній зростає швидше, ніж доходи. Кредити міжнародних організацій лише збільшують дефіцит за рахунок нарощування зовнішнього державного боргу, що не є позитивною тенденцією дохідної частини бюджету.

6. Базуючись на дослідженні зарубіжної практики врегулювання боргової проблеми можна виділити такі напрями удосконалення механізму регулювання державного боргу:

а) визначення та законодавче закріплення напрямку боргової стратегії, зокрема щодо співвідношення внутрішньої та зовнішньої складової державних запозичень;

б) створення агентства з управління державним боргом, що підзвітне міністерству фінансів та зорієнтоване на управління ризиками боргової діяльності;

в) розробка та впровадження середньострокової програми регулювання державного боргу як елементу будови ефективної системи планування державної заборгованості.

Складовою системи регулювання державним боргом має стати боргове планування, що органічно поєднане та здійснюється на основі єдиної методології з бюджетним та макроекономічним плануванням.

7. Напрямки щодо удосконалення механізму управління та обслуговування державного боргу в Україні є наступні:

а) формування та імплементація середньострокової ризикорієнтованої Стратегії управління державним боргом України за активної взаємодії та координації дій Уряду, Національного банку України, Міністерства фінансів України, Державної служби фінансового моніторингу України та НКЦПФР щодо забезпечення комплексного механізму досягнення безпечного рівня боргового навантаження.

б) підвищення ефективності боргової політики України.

в) здійснення переходу до політики децентралізації залучення боргових коштів на внутрішньому ринку з розширенням прав місцевих органів влади.

г) удосконалення боргової політики щодо надання державних гарантій.

д) активізація розвитку вітчизняного фінансового ринку як елементу цілісної фінансової системи та зниження вартості державних запозичень.

АНОТАЦІЯ

Стовпак О.О. «Державний борг України: механізм управління та обслуговування»

кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступення магістра зі спеціальності «Фінанси, банківська справа та страхування» за магістерською програмою «державні та муніципальні фінанси»
Одеський національний економічний університет
м. Одеса, 2017 рік

Кваліфікаційна робота магістра складається з трьох розділів. Об'єктом дослідження є державний борг України, механізм його управління та обслуговування.

У роботі розглядаються теоретичні основи формування державного боргу України, механізм управління та обслуговування.

Проаналізовано передумови формування державного боргу, динаміка внутрішнього та зовнішнього державного боргу. Узагальнено та проаналізовано зарубіжний досвід щодо управління державним боргом у розвинених країнах світу.

Запропоновано на підставі проведеного аналізу та з урахуванням зарубіжного досвіду напрями удосконалення боргової політики України.

Ключові слова: державний борг, механізм управління боргом, боргова безпека, дефіцит бюджету.

ANNOTATION

Stovpak, O.O. "State debt of Ukraine: management and service mechanism" this is for the degree of educational stupenda master's degree in "Finance, banking and insurance" in the master's program "public and municipal Finance"
Odessa national economic University
Odessa, 2017

Qualifying work of the master consists of three sections. The object of study is the state debt of Ukraine and the mechanism of its management and customer service.

The paper examines theoretical bases of formation of public debt of Ukraine, the mechanism of management and maintenance.

Preconditions for the formation of public debt, the dynamics of domestic and external public debt. Compiled and analyzed foreign experience of public debt management in developed countries.

Proposed on the basis of the analysis and taking into account foreign experience directions of improvement of debt policy of Ukraine.

Key words: public debt, quality debt management, a debt security, the budget deficit.